

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בשלח

(חלק טז — שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

לעילוי נשמת
הרה"ת ר' מנחם מענדל ע"ה
בהרה"ח הרה"ת חיים שאול ע"ה
גלב"ע י"ג כסלו ה'תשס"ו
מרת חנה ע"ה
בהרה"ח ר' מנחם מאניש ע"ה
גלב"ע יו"ד ניסן ה'תשע"ג
ברוק
ת' נ' צ' ב' ה'

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בשלח

ב. אף רש"י בפירושו על התורה עמד על פסוק זה, העתיק מן הכתוב את התיבות, וכל רכב מצרים⁵ ופירש

(5) במכילתא (וכן בתנחומא, תנחומא באבער ויל"ש שם. וראה רש"י וראא ט, י) הקושיא, משל מי היו הבהמות כו"ה היא על התיבות, ויקח שש מאות רכב בחור גו". ומה שרש"י (משנה ו) מקשה רק על „וכל רכב מצרים” – אף שלכאן/ גם ב, שש מאות רכב גו" קשה „משל מי היו הבהמות כו"ה – יש לומר:

ב„שש מאות רכב גו" אפשר לומר שקנו מתגרי האומות (כמובן בפשטות דסחרו עמהם. וראה גם בראשית לו, כה. מקץ מא, נו. ועוד); משא"כ „וכל רכב מצרים” דמדגיש מצרים, ועוד שעכצ"ל שהי' ריבוי מופלג – דאל"כ, למה יראו בניי כשראו „מצרים נוסע אחריהם” (פרשתנו שם, י), והרי היו „שש מאות אלף גו' לבד מטף וגם ערב רב גו" (בא יב, לו-לח)? ובפרט את"ל שכל המצריים היו רוכבים, ולא רגלי (ראה לקמן יד, כג. שם, כה ובפרש"י. שם, כח (וברש"י). טו, א. אבל ראה ראב"ע כאן פסוק ט). וראה גם הערה הבאה. וראה דבק טוב באו"א קצת.

ובזה מתורץ בפשטות למה השיטת רש"י בבא הג' שבמכילתא – „וא"ת משל פרעה היו והלא כבר נאמר כו"ה” – כי ע"ד הפשט, אין מסתבר לומר אפילו בקס"ד שהי' ריבוי בהמות כ"כ של פרעה (ולהעיר מויגש מזו, יז. מ"א ה, ו. שם י, כו). (6) לאחרי שמפרש „וכל רכב מצרים – ועמהם כל שאר הרכב.” וי"ל דכוונתו בזה לשלול הפי' (כפס"ז) (לקח טוב) ומדרש שכל טוב כאן)

(* לכאן הי' אפשר לומר, דזה נכלל ע"ד הפשט) במי"ש „א"ת משל מצרים” – אבל אינו, כי גם ע"ד הפשט יש מקום לומר שבהמות פרעה לא לקו (וראה לעיל בא, י, כה), וכמו שפרעה לא לקה במכת בכורות, אף שגם פרעה בכור הי' (פרש"י בא יב, כט). וראה לקמן הערה 52. ולהעיר מפרש"י וראא ו, יג: צום עליו כו'.

א. על הפסוק „ויקח שש מאות רכב בחור וגו" איתא במכילתא² שה„בהמות” שלקח פרעה עבור „שש מאות רכב” אלו היו מן ה„מקנה שהניס הירא את דבר ה" – „מכאן הי' ר' שמעון אומר טוב שבגוים הרוג טוב שבנחשים רצוץ את מוחו”.

וידועה הקושיא על מאמר זה: היתכן לומר, שהתורה פוסקת שיש להרוג אפילו „טוב שבגוים” – והרי זהו היפך הצדק והיושר?³

על קושיא זו נאמרו כמה וכמה תירוצים⁴ (ואחדים מהם יוזכרו להלן) – ובפרט בתוך הוויכוחים שקיימו גדולי ישראל עם שונאי ישראל במשך הדורות (מויכוחי ר' יחיאל מפריז – מגדולי בעלי התוספות – ועד לדורו-תינו האחרונים).

(1) פרשתנו יד, ז.

(2) כאן ועד"ז בתנחומא כאן (ח). תנחומא באבער וראא כ. יל"ש שם רמו קפו (אבל שם ובכמה דפוסי ירושלמי – דלקמן – נשמט „טוב שבגוים הרוג”! – ואולי זהו מפני הצענוזאך). ועוד. ובתוס' ע"ז (כו, ב ד"ה ולא) גריס כן בירושלמי קידושין (פ"ד הי"א). וראה שינויי נוסחאות שם.

(3) וגם ע"ד ההלכה – ראה רע"ב, לבוש האורה* וצידה לדרך בפירש"י כאן. וש"נ.

(4) כמה מהם הובאו בתורה שלמה מילואים לפ' וראא (ס"ט). באוצר הוויכוחים (אייזנשטיין). ועוד.

(* בהנדפס באוצר פירושים (וואראשא תרכ"ב. וכמ"פ לאח"ז) השמיטו ההתחלה והסיים של פירושו כאן.

שבמצרים¹¹ הרוג טוב שבנחשים רצוי את מוחו¹².

ולכאורה אינו מובן כלל: אף שפירוש רש"י מיועד ונצרך אף לגדול בישראל, שמטעם זה פסג הדין בנוגע לשנים מקרא ואחד תרגום הוא „ירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י¹², הרי, כמו שכבר נתבאר פעמים רבות, פירוש רש"י על החומש מתאים ומובן גם לבן חמש (למקרא), ובאופן כזה, שיוכל להבין פשוטו של מקרא¹³ לאמתתו מבלי להזדקק למפרשים אחרים וכיו"ב, כי ימצא כל הנצרך לו בפשטות פירוש רש"י, לא חסר דבר בפירושי רש"י שלמד קודם לכן.

עפ"ז, כיוון שהתמיהה הנ"ל עולה

קדושי (פ"ד ה"א), מכילתא דרשב"י כאן, תנחומא באבער שם, ס' והזהיר (עה"פ הירא את דבר ה'), פס"ז וארא ט, כ (משא"כ כאן), ומדרש הגדול כאן (וכן הוא גירסת התוס' (ע"ז כו, ב ד"ה ולא) במס' סופרים (ספ"ט)): כשר. וראה לקמן הערה 34.

11 במכילתא שלפנינו (וכן בכמה מקומות. וכן בדפוס שני וכמה כת"י דרש"י): שבגוים. אבל תנחומא כאן. תנחומא באבער, ופס"ז וארא שם (וכן גרס הבחיי במס' סופרים (שם). וכ"ה בבעה"ט"א וארא (שם): שבמצרים. ולכאורה כ"ה הגירסא הנכונה (עכ"פ ברש"י) – שהרי נלמד מ"מכאן", שהמדובר במצרים. אבל גם בכמה מפרשי רש"י הובא „שבגוים" (וכיו"ב). ואין מסתבר שהבחור הזועער שינה מ„שבמצרים" ל„שבגוים" – כי מה „תיקן" בזה? (משא"כ בשינוי מ„שבגוים" ל„שבמצרים", כמובן).
12 שו"ע (ואדה"ז) תאור"ח טרפ"ה ס"ב.
13 פרש"י בראשית ג, ת. ובכ"מ.

(* אבל בהוצאה חדשה (א"י, תשל"א): „שבגוים", ומציין דכ"ה בדפוס¹¹ (ובכת"י חסרה מלה זו).

(כבמכילתא): „ומהיכן היו הבהמות ה' לל, אם תאמר משל מצרים הרי נאמר⁷ וימת כל מקנה מצרים ואם תאמר משל ישראל והלא נאמר⁸ וגם מקננו ילך עמנו, משל מי היו מהירא את דבר ה'⁹. מכאן ה' ר' שמעון אומר כשר¹⁰

דה„רכב בחור" לא ה' מצרים אלא ממקומות אחרים, וכדמשמע ממש"נ „וכל רכב מצרים" – לכן פרש"י דמש"נ „וכל רכב מצרים" פירושו „ועמהם כל שאר הרכב", אבל גם ה„ש מאות רכב בחור" שלפנ"ז היו ממצרים*.

ועפ"ז מובן מה שרש"י מביא הקושיא „ומהיכן היו הבהמות הללו" רק לאחר שפרש הנ"ל: בלי פרש"י הנ"ל אין מקום לשאול „מהיכן היו כו"ל על ה„ש מאות גו", שהרי אפשר לומר שקנו מאומות העולם, וכנ"ל בהערה הקודמת (וראה בשכל טוב שם, שמקשה (רק) על „וכל רכב מצרים" – „ומהיכן ה' הרכב במצרים"); אבל ע"פ הנ"ל דגם ה„ש מאות גו"ל היו ממצרים – הרי שוב קשה גם עליהם „ומהיכן היו הבהמות הללו". וראה דבק טוב שבהערה הקודמת.

7 וארא ט, ו.

8 בא י, כו.

9 ל' הכתוב וארא שם, כ. וראה רש"י שם, י.

רא"ם וס' הזכרון בפרש"י כאן.

10 במכילתא שלפנינו (וכן בכמה מקומות.

וכן בדפוס שני דרש"י): טוב. אבל בירושלמי*

(* ומה שנפרטו בפ"ע – מפני שהיו „רכב בחור". ולכן מדייק רש"י „ועמהם כו", כלומר שהיו טפילים להם, וכמיש במפרשי רש"י (גוי"א) דבק טוב. נח"י (הובא במשכיל לדוד). ועוד) כאן.

ברא"ם כ' זכונת רש"י ב„ועמהם כל כו"ל שהם „הכלו מעצמם כו' לא שהם מהלקוחים" – אבל (נוסף לזה, ובפשטות קאי תיבת „ויקח" גם על „וכל רכב מצרים". וראה נח"י שם – הרי) לפי זה העיקר חסר בפירש"י „והולל", ועמהם הלכו" וכיו"ב.

ומיש במשכיל לדוד, דממש"א ריש „כשר שבמצרים הרוג" הו' רא"י להרא"ם זהלכו מרצונם הטוב – א"ז סתירה שגם הם „מהלקוחים" – ראה לקמן הערה 42 ובשו"ג שם.

(* בכמה דפוס ירושלמי נשמטה בבא זו, כנ"ל.

שם¹⁹) „דור שלישי יבוא להם בקהל ה"ה? הן אמת שבואו להתגייר הוא סימן שהוא „כשר שבמצרים" – אבל הרי על כך אמר ר' שמעון שאפילו „כשר שבמצרים הרוג"!

וכיון שכן, ה' רש"י צריך ליישב תמיהה זו עכ"פ בפרשת תצא.

ג. אחד התירוצים שמצינו בכו"כ ספרים²⁰ הוא ע"פ הגירסא במסכת סופרים²¹ „הטוב שבעכו"ם בשעת מלחמה הרוג", והיינו, שההיתר (או החיוב) להרוג אפילו „טוב שבעכו"ם" לא נאמר אלא בשעת מלחמה עם בני, אבל לא במצב אחר – של העדר מלחמה, ומכל-שכן בשעת שלום.

עד"ז ה' ניתן לכאורה לפרש גם בפירוש רש"י²², שכוונתו שהדברים אמורים רק בשעה שהמצרים יוצאים להלחם עם בני ישראל, שהרי עונשו של „הירא את דבר ה'" על מעשהו אירע בזמן שהמצרים רדפו אחרי בני ישראל על מנת להלחם עמם בים סוף.

אבל באמת אין לפרש כן בפירוש רש"י (דרך הפשט) – כיוון שלשון רש"י „מכאן ה' ר' שמעון אומר כשר שבמצרים הרוג" פירושה: א) שמכאן

אפילו בלימוד שטחי של בן חמש – קשה, כיצד הביא רש"י את מאמר ר' שמעון „כשר שבמצרים הרוג" מבלי להוסיף בתוך הדברים שום ביאור ותירוץ על תמיהה זו?

וקושיא גדולה מזו: הבן חמש למד כבר מקודם¹⁴, שכאשר אברהם אבינו ה' במצרים, פרעה היטיב עמו ושלחו משם מתוך כוונה להגן עליו ועל שרה מכל רע;

ויתר על כן למד הבן חמש: בשעה שבאו יעקב ובניו להתיישב במצרים, פרעה עצמו, מרצונו, הציע להושיבם ב„מיטב הארץ"¹⁵, והתיישבותם שם אף היתה (כמסופר בכתוב¹⁶) באופן של „ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד"¹⁷ –

ואם כן, איך יתכן לומר „כשר שבמצרים הרוג", בה בשעה שנמצאו מצרים שהתייחסו לבני ישראל כראוי, חיו עמם בשלום ושלוח, ואדרבא – היטיבו עמם וכי'?

וסתירה זו אף תחריף אצל הבן חמש כאשר ילמד פרשת תצא¹⁸, שבה נאמר ציווי מפורש: „לא תתעב מצרי גוי" – היינו שישנו איסור אפילו „לתעב" מצרי, ובוודאי שאין להרגו!

ועוד: אם „כשר שבמצרים הרוג", כיצד נוכל לקיים (את המשך הפסוק,

14) לך יב, טז. שם, כ ובפרש"י (י"ט).

15) ויגש מה, יח ובפרש"י. שם מז, ו.

16) ס"פ ויגש.

17) ואף להפירוש ב„ויקם מלך חדש" (שמות א, ח וברש"י) „שנתחדשו גזירותיו" – הרי ממש"נ „ויקם מלך חדש" (ו„נתחדשו גזירותיו") מובן שהי' ענין של חידוש.

18) כג, ח.

19) פסוק ט.

20) ראה בספרים שבהערה 4. לקמן הערה 22.

תוס' ע"ז שבהערה 2. כס"מ הל' רוצח פ"ד הי"א. ב"י וב"ח י"ד סקנ"ח. ש"ך שם. סמ"ע חו"מ סתכ"ה סק"ח.

21) ספט"ו. ובתוס' ע"ז שם לא גריס כן במס' סופרים, כ"א בירושלמי קדושין (שם). אבל בירושלמי שלפנינו ליתא תיבות „בשעת מלחמה", וכמ"ש בצידה לדרך כאן.

22) כדפ"י בגו"א כאן. וראה בחיי וצידה לדרך כאן. ובלבוש האורה: עכשיו נהפך לבם לשונאים ולהרוג ולאבד רדפו.

[לדוגמא: א) שפירוש כלל זה שאמר ר' שמעון הוא (לא שה"כשר שבמצרים" ראוי לעונש "הרוג", אלא: האומר] "הרוג" – היינו, שבשעה שחוטא החשוד ברציחה עומד למשפט, אזי גם "כשר שבמצרים" מוכן לדונו למוות ("הרוג") על סמך אומדנא בלבד, ללא חקירה הוגנת ומבלי להפך בזכותו²⁴; משא"כ אצל בניי הדין הוא באופן ד"ושפטו העדה גו' והצילו העדה"²⁵, היינו שנדרשים עדים וה' תראה וכו', ויש חיוב להפך בזכותו של הנידון.]

ב) שהדברים נאמרו בדרך גוזמא בלבד, ועל דרך הפירוש בהמשך מאמרו של ר' שמעון (כמובא במסכת סופרים²⁶): "הכשירה שבנשים בעלת כשפים" – שח"ו לומר על בת שרה רבקה רחל ולאה, ומה עוד – "הכשירה שבהן", שהיא "בעלת כשפים"! אלא ודאי שהדבר נאמר בלשון גוזמא על מנת להדגיש עד כמה דרושה זהירות בענינים אלה אפילו בנוגע ל"כשירה שבנשים"²⁷; ועד"ז יש לפרש בענין "כשר שבמצרים הרוג", שאין הכוונה כפשוטו, אלא בדרך גוזמא, על מנת להדגיש בתוקף עד כמה אין לסמוך עליהם.

ג) בזמנו של ר' שמעון סבלו בניי צרות וגזירות רבות מידי שונאי ישראל

למדים אנו למקום אחר, ב) מכאן – מ"ויקח גו' רכב מצרים" – ממעשה הלקיחה, דכיון שה"ירא את דבר ה" מהמצרים נתן את בהמותיו לפרעה, לכן הוא ראוי לעונש שהביא עליו הקב"ה בשעת קרי"ס – "הרוג"²³; כלומר, שנתחייב בעונש המיתה לא מצד מל' חמתו בפועל עם בני", אלא אך ורק מפני שנתן את בהמותיו לפרעה ככוונה רעה – עוד קודם ה"שעת מלחמה", לפני שפרעה והמצרים התחילו להלחם בפועל עם בני".

ד. אפילו אם נאמר שגם אופן זה (ויקח – על מנת להלחם לאחר זה) נכלל בגדר "בשעת מלחמה" – עדיין אי אפשר לומר שכוונת רש"י היא "בשעת מלחמה הרוג", ומטעם עיקרי: כאמור לעיל, רש"י כתב פירושו גם עבור בן חמש – ולכן, כנ"ל, כל פירוש הנצרך בפשוטו של מקרא כתבו רש"י באופן פשוט וברור; וממילא, לו היתה כוונת רש"י "בשעת מלחמה הרוג", הי' כותב תיבות אלו במפורש (ולא הי' סומך על כך שהבן חמש יחפש עד שיגלה את כוונתו – של רש"י – ב ... מס' סופרים). ובפרט שלפי תירוץ זה הרי "שעת מלחמה" היא תנאי עיקרי! ומהאי טעמא, קשה גם להעמיס בכוונת רש"י את הפירושים האחרים שהובאו בספרים –

23) בלבוש שם פ"י המשך דברי רש"י: "מכיון שכל הבהמות הללו הי' משל הירא דבר ה' בלי ספק כל מי שהי' לו בהמה משלו הי' הוא בעצמו ראשון מן הרודפים כו" (וראה לקמן הערה 42), ולכן נהרגו להיותם מן הרודפים (וכנ"ל בהערה הקודמת) – אבל מפשטות המשך דברי רש"י – "משל הירא את דבר ה' מכאן הי' רש"א כו" – משמע, שרק משר"ז שנתנו בהמתם צ"ל – "הרוג".

24) בוויכוח דון שמואל אברבנאל ודון שלמה הלוי – נדפס בס' שבת יהודה (נעתק בס' שבעה ערה 4. והובא בסמ"ע חו"מ שם).

25) מסעי לה, כד"כ. ראה ר"ה כו, א. ועוד.

26) שם. וכן בירושלמי קדושין שם. ועוד.

27) ראה פני משה לירושלמי קדושין שם.

את שאלתו של הבן חמש בהסבר לפי השגתו, אשר אינו הטעם והביאור האמיתי (שאותו ימצא בספרים הנ"ל רק לכשיגדל) – ח"ו לומר שרש"י לומד עם בן חמש למקרא שלא אליבא דאמת – אלא ודאי שכוונת רש"י היא לטעם ולביאור האמיתי, שהוא פשוט עד כדי כך שאינו צריך להוסיף מאומה על לשון המכילתא, אפילו עבור הבן חמש; ומכל מקום, לאידך, לא הוזכר ביאור זה בכל הוויכוחים!

ו. גם צריך להבין:

(א) פירוש רש"י אינו ספר של פסקי הלכות, אלא ביאור פשט הכתובים – וא"כ, מדוע נחוץ לצורך פירוש הכתובים להביא את דברי המכילתא „מכאן ה' ר"ש אומר כו" – והרי על מנת ליישב את הקושיא „מהיכן היו הבהמות הללו" די ה' לומר שבאו מ„הירא את דבר ה" ותו לא.

(ב) אפילו אם נאמר שהוצרך רש"י להשמיענו שאין לבטוח גם ב„ירא את דבר ה" – על מנת ליישב את השאלה: כיצד יתכן שאדם שהנו „ירא את דבר ה" נותן את בהמותיו על מנת להלחם בבני" – עדיין אינו מחוור, מדוע נוגע לענינו גם סיום המאמר הנ"ל, שראוי הוא לעונש „הרוג"?

(ג) לכאורה, להמשך וסיום המאמר „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו" אין כל שייכות לפירוש הפסוק²⁹?

(ד) מדוע יש צורך ללמוד „ומכאן" ש„טוב שבנחשים רצוץ את מוחו"³⁰ –

– ואל"הם נתכוון ר' שמעון במאמרו „כשר שבמצרים הרוג", כיוון שהללו הראו שנאה גלוי' לבנ"י (כדוגמת ה„נחש" – המוזכר מיד לאח"ז – המלא בארס); אבל אין כוונתו לגוים בכלל, ואפילו לא למצריים. והא ראי', שהרי מצינו כמה מאמרי רז"ל המדגישים עד כמה ריחם הקב"ה על המצריים, ובפרט בולט הדבר ב(טעם ה)ציווי „לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו"²⁸ –

פירושים אלו וכל כיוצא בהם קשה להעמיסם בפירוש רש"י, דכיוון שאין הם עולים מן המשמעות הפשוטה של הלשון שמביא רש"י „כשר שבמצרים הרוג", הרי ה' על רש"י להוסיף מילות הסבר כדי לבאר את כוונת מאמר זה.

ומאחר שרש"י לא הוסיף דבר, אלא רק העתיק תיבות ספורות אלו ממאמר ר' שמעון כפי שהוא במכילתא, בהכרח לומר, שהביאור בזה עולה מדברי ר' שמעון גופא, באופן שאין רש"י צריך להוסיף עליהם מאומה על מנת ליישב את הקושיא הנ"ל, אפילו לא עבור הבן חמש.

ה. לאחר כל זה באים אנו אל התמיהה הגדולה מכל בענין זה: נניח שנוכל ליישב את דברי רש"י מכל צד ופינה, ולבאר מדוע המאמר „טוב שבמצרים הרוג" מובן ומחוור לגמרי, מלכתחילה, בעיני בן חמש – הרי מעתה יוקשה לאידך גיסא: איך יתכן שבמשך דורות יגעו כ"כ גדולי ישראל לתרץ קושיא זו, ולא הסתפקו בהסבר שיש ביד רש"י עבור בן חמש?

דפשיטא שאין הכוונה כאן לתרץ

(29) וראה רא"ם כאן: לאו מהכא דייק לה אלא אגב כו'.

(30) ראה רא"ם שבהערה הקודמת ד„לאו

(28) וראה גם גו"א כאן.

(ג) לכאורה, בהמשך ללשון „רצוץ“ הי' רש"י צריך לומר „רצוץ את ראשו“³⁵, בהתאם ללשון הכתוב: „הוא ישוּפך ראשו“ „רצצת ראשי לויתן“^{35*}?

(ד) מהו הדיוק „מכאן הי' ר' שמעון אומר כו“ „שבא למעט, שאין ללמוד זאת ממקום אחר אלא דווקא „מכאן“?

ח. כדי לבאר ענין זה, יש להקדים שאלה כללית המתעוררת על פירוש רש"י זה:

לכאורה, הגירסא שבמסכת סופרים – „הטוב שבעכו"ם בשעת מלחמה הרוג“ – הולמת גם את פשוטו של מקרא: מאחר שהמצרים באו להלחם עם בניי [ואף עונשו של הקב"ה למצרים הי' באופן של „מלחמה“, כמו שכתוב³⁶: „ה' ילחם לכם גו"ו, „ה' נלחם להם גו"ו“]. הרי גם בן חמש מבין, שבעת מלחמה עם אויב אי אפשר להפריד את ה„כשרים“ אשר בצד שכנגד (בשעת המלחמה עצמה) –

וא"כ הרי אדרבה, נמצא שגירסא זו מחוורת יותר מן הגירסא שהביא רש"י מן המכילתא, שבה נאמר בסתם – „כשר שבמצרים הרוג“ [והיינו: (א) בכל עת ובכל מצב – שזהו היפך הצדק והיושר לגמרי. (ב) הדבר מדגיש ש„הירא את דבר ה'“ התחייב מיתה רק מפני שנתן את בהמותיו לפרעה (כנ"ל סג)]?

אלא שבאמת אין זו קושיא כלל: בדרך הפשט מובן, שהנס דקרי"ס

והרי מקרא מלא דיבר הכתוב³⁷: „ואיבה אשית בינך גו' הוא ישוּפך ראשו“³²?

ז. עוד דיוקים בפירוש רש"י זה:

(א) לשם מה הביא רש"י כאן את שם בעל המימרא – ר' שמעון³³? – והרי (כמו שנתבאר כמה פעמים) רש"י מזכיר זאת רק כשיש בזה תוספת ביאור לפירושו.

(ב) בנוגע ל„כשר שבמצרים“ לשון רש"י היא „הרוג“, ואילו בנוגע ל „טוב שבנחשים“ – „רצוץ את מחו"ו“³⁴?

המכא דייק לה" (וראה ריב"א כאן ע"ד הדרש) – אבל ראה גו"א ולבוש כאן.

(31) בראשית ג, טו.

(32) ואין לומר שהדיוש הוא „טוב שבנחשים כו“ דאין לסמוך גם על נחש שהוא בן תרבות (ראה גו"א ולבוש כאן. פני משה ירושלמי קדושין שם) – שהרי גם בפסוק „ואיבה אשית גו' הוא ישוּפך ראשו“ נאמר באופן סתמי – על כל הנחשים, והרי כולם בכלל „זרעך“.

(33) בל' רש"י שברייב"א (וכן בדפוס שני דרש"י): ר' ישמעאל. אבל בשאר דפוסי רש"י, וכן במקומות שבהערה 2 (לבד מתנחומא. ושם: מכאן אמרו כו). פס"ז ושכל טוב וארא ט, כ. פס"ז כאן. ועוד (וכן בירושלמי ומס' סופרים שם) הוא – ר' שמעון (סתם – בן יוחאי).

(34) ואף שכ"ה במכילתא (ושאר המקומות שבהערה הקודמת) – הרי כמדובר כמ"פ, רש"י אינו מעתיק בפירושו לשונות של רז"ל שאינם שייכים לפשש"מ ופירוש הכתובים על אתר (ולפעמים גם משנה בלשון רז"ל או אפילו בלשון הכתוב שיתאים לפשש"מ, כמדובר כמ"פ), ובמילא מובן שהלשון „רצוץ את מחו"ו שייך לפירוש הכתובים כאן.

ומה שרש"י בוחר בהגירסא „כשר שבמצרים“ (ראה לעיל הערה 10) – אף שבנחש כ' „טוב“ – י"ל, דבא לרמז דאף שהמצרי „כשר“ וראוי להיות (או שיהי' ממנו) גר, בכ"ז – „הרוג“. ראה גו"א כאן. וראה לקמן הערה 54.

154

(35) כבמדרש שכל טוב וארא שם.

(35*) תהלים עד, יד. וראה שינויי נוסחאות בירושלמי שם.

(36) פרשתנו יד, יד. שם, כה.

155 וממילא, שגם הם נענשו יחד עם שאר המצרים – וא"כ צריך ביאור⁴³, איך יתכן שגם „הירא את דבר ה'“ מת בקרי"ס בשוה⁴⁴ לאלו שלא היו „ירא גו“ (כמאמר הכתוב⁴⁵ „לא נשאר בהם עד אחד“) רק מפני שנתן את בהמותיו לפרעה?

(אילו נאמר שמיתתם היתה מפני שרדפו את בני"ש לשם מלחמה, ה"י מובן הטעם שנתחייבו בעונש זה (ורש"י לא ה"י צריך לבאר זאת⁴⁶); אך כיון

ויובן יותר ע"פ פרש"י לעיל (פסוק ו) ד„לקח עמו“ – „משכס בדברים כו' אני אשוח עמכם בחלק כו“, ומזה מובן שגם לקיחת הבהמות היתה באופן כזה ע"י ש„משכס בדברים“ [אף שהפירוש ב„ויקח“ כאן הוא כפשוטו – פעולת הלקיחה – שהרי קאי על „רכב“] – ובמילא פשוט (לא רק שנתנו בהמתם, אלא) גם הם רדפו „בשביל ממונם שהשאלום“ (פרש"י לעיל פסוק ה').

(אבל לולי זה אפ"ל ש„הירא את דבר ה'“ נשארו במצרים, שהרי גם לאחר קרי"ס נשארה אומה במצרים, וכדמוכח ממש"נ (שלח יד, ד) „נתנה ראש ונשובה מצרימה“ (ראה תשא לב, יב. פרש"י לקמן יד, כה. ועוד), וכמובן גם בפשטות הדברים שלא כל האומה יוצא לצבא).

(43) וע"ד מ"ש בלבוש כאן.

(44) בענין המיתתה – וראה פרש"י לקמן טו, ה (ד"ה כמו אבן).

(45) יד, כח.

(46) וראה צידה לדרך כאן. – בלבוש שם כ' דאפ"ל „שלא הלכו להרוג את ישראל רק הלכו לכבוד פרעה כו“, ולכן מביא רש"י „כשר

וכליון המצרים הרודפים לא אירע רק מפני שהמצרים רדפו אחרי בני"ש ונלחמו בהם – שהרי לעיל בכתוב נאמר³⁷ שהקב"ה אמר למשה: „חזקתי את לב פרעה ורדף גו“, וכן בפסוק לאח"ז³⁸ „ויחזק ה' את לב פרעה גו" וירדף גו“, וכיון שהרדיפה באה מפני שה' חיזק את לב פרעה, אין להענישם על כך!³⁹ – אלא ה"י זה המשך למכות הקודמות שהביא ה' על מצרים על כך שעינו את בני"ש ושעבדו אותם במשך שנים רבות כ"כ⁴⁰; וכסיום וגמר⁴¹ לכל המכות הביא עליהם הקב"ה את העונש הגדול ביותר – נס קרי"ס, שע"ז „לא נשאר בהם עד אחד“.

ולכן אין רש"י יכול להביא את הגירסא ממסכת סופרים „טוב שב-עכו"ם (רק) בשעת מלחמה הרוג“ – כי אין כוונת הכתוב לומר שרדיפתם ומלחמתם של המצרים היו הסיבה למיתתם בים סוף.

ט. ולפי זה מובן הטעם שהוכרח רש"י להביא את המשך המאמר „מכאן ה"י ר' שמעון אומר כו“ (הגם שאין פרש"י ספר הלכות): מדברי רש"י ש„הירא את דבר ה'“ נתנו בהמותיהם לפרעה, מובן שגם הם היו בקרי"ס⁴²,

(37) שם, ד.

(38) שם, ת.

(39) להעיר מפרש"י וראו ז, ג. וראה לקו"ש

ח"ו ס"ע 62 ואילך.

(40) ראה פרש"י לקמן (יד, כה): שכשם שאלו כו' כך לוקים אותם שנשארו במצרים. אבל להעיר מפרש"י לך (טו, יד): „דן אנכי – בעשר מכות“.

(41) וראה לקו"ש ח"ג (ע' 878 ואילך. וש"נ)

דקרי"ס ה"י הגמר דיצי"מ, עיי"ש.

(42) כמ"ש בלבוש כאן (נעתק לעיל הערה 23).

עונש קריי"ס עדיין אין הוכחה ברורה שגם אצל „הירא את דבר ה" היתה השנאה והרשעות כלפי בני" במדה גדולה כל כך עד שיתחייב על כך בעונש „הרוג" עם כל המצרים בשוה:

מזה שבשאר המכות (חוץ מדבר⁴⁹ וברד⁵⁰) לא מצינו שה„ירא" נשתנה משאר המצרים, עדיין אין רא' שלא נבדל מהם במדת השנאה והרשעות לבני", כי מאחר שמכות אלו לא כללו עונש מיתה⁵¹, שהוא העונש השלם והגדול ביותר, קבלתן לא דרשה את המדה המלאה והגדולה ביותר של רשעות המצרים, אלא הן היו ראיות לבוא כעונש אף על מדה קטנה יותר של שנאה ורשעות, שהיתה גם אצל „הירא את דבר ה", ולכן נתחייב אף הוא בעונשן של מכות אלו⁵².

ואפילו בנוגע למכת בכורות, שאמנם היתה עונש מיתה („הרוג"), הרי כבר פירש רש"י לעיל⁵³ „למה לקו

שהרדיפה איננה הסיבה, קשה להבין מדוע בא העונש גם על אלו שהיו מסוג „הירא את דבר ה".

ובפרט שהבן חמש כבר למד בפרשת סדום ועמורה⁴⁷, שאילו היו שם רק (תשעה) עשרה צדיקים, לא זו בלבד שהיו ניצולים בעצמם, אלא שזכותם היתה מגינה גם על כל הדרים בעירם; והנה כאן התרחש ההיפך ממש: לא זו בלבד שאלו (מסוג „הירא את דבר ה") לא הגינו על המצרים הנותרים מכלי, אלא שגם הם עצמם לא ניצלו.

לכן הביא רש"י את מאמר ר"ש „מכאן כו' כשר שבמצרים הרוג טוב שבנחשים כו", לבאר, שעונשו של „הירא" לא הי' רק מפני שנתן את בהמותיו לפרעה, אלא שעונש חמור זה של „הירא" הוא הוכחה, שנתנית הבהמות היתה תוצאה של שנאתו לבני" השוה לשנאתם של שאר המצרים⁴⁸ — אותה שנאה „ארסית" (בדוגמת הנחש) שהביאה את כל המצרים לענות את בני" ריבוי שנים בחזקה כ"כ, ועל כן נגזר על כולם (ובכללם על „הירא") העונש „הרוג" — „לא נשאר בהם עד אחד".

י. ובוזה תתבאר גם ההדגשה „מכאן כו' כשר שבמצרים הרוג" — כיון שעד

שבמצרים הרוג", כלומר „ודאי הש"י הבוחן כל לבות כו' יודע כו' עכשיו נהפך לבם לשונאים ולהרוג ולאבד רדפו כו" — אבל (נוסף על המבואר לעיל ס"ג ובהערה 23, דכוונת רש"י היא שנהרגו (לא משום שרדפו אחרי בני", כ"א) משום שנתנו בהמתם לפרעה (הרי) מפרש"י לעיל (פסוק 1) מוכח שהלכו מרצונם הטוב, וכנ"ל הערה 42. (47) וירא יח, כג ואילך.

(48) ולא רק כמ"ש בלבוש ד, עכשיו נהפך לבם לשונאים כו".

49) פרש"י וארא ט, י.

50) וארא שם, כ.

51) וגם מכת ערוב — לא נאמרה בה מיתה.

ועיין בפרש"י (וארא ת, ז): „והיו משחיתים בהם" — שהוא ע"ד „תשחת הארץ" (שם, כ).

52) ומה שלא לקו במכת דבר וברד — מפני שהי' צ"ל בזה מיתה, וכמש"נ (ט, טו): כי עתה גוי' ותכחד מן הארץ (אלא שבעבור זאת כו' — פרש"י שם).

ו"ל (ע"ד ההלכה) דגם בפועל הרי הי' בהן מיתת בהמתם — ראה מרז"ל (מכילתא, שמו"ר ויל"ש — עה"פ פרשתנו יז, ג. והובא ברמב"ן שם) דבהמתו של אדם היא חיייו כו'. וראה להלכה שו"ע אדה"ז האו"ח סרמ"ח ס"ג (מגמ"א שם). ולהעיר מרשב"א ב"ק (קיב, א): דיני השור כדיני נפשות דכמיתת הבעלים כך מיתת השור. וראה לקו"ש ח"ו ס"ע 330 ואילך.

53) בא יא, ה. וראה גם פרש"י שם יב, כט

157 על המצרים (מהדור ההוא) שעליהם מדובר בפסוק – שאותם מצרים (אפילו הכשר שבהם) ראויים לעונש „הרוג” – ומטעם הני”ל.

ואילו למצרים מדורות אחרים, בין הכשרים ובין הרשעים, לא התייחס רש”י כלל.

אך עדיין שואל הבן חמש: מן הלשון „מכאן ה’ ר”ש ואמר כו” משמע שענין זה נוגע גם למקום אחר, לדורות שלאחר מכן – ולמאי נפקא מינה לדורות אחרים זה ש„כשר שבמצרים (בדור ההוא) הרוג”?

ולכן הביא רש”י את המשך מאמר ר”ש „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו”, שבוה מדגיש, שהנפק”מ לדורות אינה ענין „כשר שבמצרים הרוג” גופא, אלא עד כמה מלמדנו ענין זה בנוגע לכלל „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו”.

ועוד להוסיף: מענין זה („מכאן”) יודעים אנו גם, שאם יקום בעתיד מי שיהי’ מוחזק ביחסו לרעה אל בני” עזר שניתן יהי’ לקרותו „נחש” – ע”ד ש- מצינו למעלי’ותא ששמשון נקרא נחש⁵⁵ – יחול עליו הכלל: טוב שבנחשים כו”⁵⁶.

ולהעיר, שבימי רש”י (ותלמידיו) היו רבים שיחסם לבני” הני’ בדוגמת „נחש” – כנראה גם בקינות שנכתבו ע”י רש”י ותלמידיו.

55 ויחי מט, יז ובפרש”י.

56 ולהעיר ממצות מחיית עמלק (ס”פ תצא). ובפרש”י פרשתנו (בסופה): מלחמה ואיבה בעמלק עולמית כו’. וראה לקו”ש ח”ו ס”ע 103 ואילך. וראה קה”י (ערך המן): „המן משורש נחש יצא צפע .. עמלק .. ע”כ המן ר”ת הוא משורש נחש”, עיי”ש.

בני השפחות שאף הם היו משעבדים בהם ושמחים בצרתם”, כלומר שגם עונש מיתה זה, כיון שלא בא על המשפחה כולה, כי אם על חלק קטן ממנה – על הבכורות, אינו דוקא על המדה המלאה של רשעות המצרים, ולכן גם „בני השפחות” נכללו במכה זו.

דוקא „מכאן” – מן הנס (דקרי”ס) שבו כליון המצרים הני’ באופן ש„לא נשאר בהם עד אחד”⁵⁴ – יש ראי’ שגם „הירא את דבר ה” („כשר שבמצרים”) מן הדור ההוא, הני’ בשווה ממש לכל שאר המצרים בגודל שנאתו ורשעותו כלפי בני”, ולכן השתווה להם גם בעונש „הרוג”.

יא. עפ”ז יובן גם טעם הכלל „כשר שבמצרים הרוג”: כיון שרש”י הביא זאת בפירושו על מנת לתרץ קושיא המתעוררת בפסוק זה, הרי מובן בפשטות ש„כשר שבמצרים כו” קאי

(לענין „בכור השבי”): שהיו שמחין כו’ (אבל ראה פרש”י שם יא, ה – ד”ה עד בכור השבי). ולהעיר מזה דגם „בכורות אחרים והם במצרים” נהרגו (פרש”י שם יב, יב. שם, כט).

54 וי”ל (ע”ד הרמז): במכת בכורות דו”ה הכה כל בכור גו”, אפ”ל דגלוי לפניו שבין המוכים לא היו כאלה שעתידיים להיות מהם גרים, ולכן אא”פ ללמוד מכאן (הוראה לבני”) „כשר שבמצרים הרוג” – שהרי אולי יהיו ממנו גרים (ראה לעיל הערה 34); משא”כ קרי”ס דו”ה יחזם לכם” („בשבילכם” – פרש”י) – שלחם עם מצרים במקום מלחמת בני” ובדוגמת מלחמת בו”ד כביכול [וראה לקו”ש ח”ה ע’ 256, שמתעם זה מדגיש הכתוב (יד, כג) „טוס פרעה” – ל’ יחיד – להגיד (שאעפ”כ) „אין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד” (פרש”י שם)] שהם אין יכולים להבחין כו’, ובכ”ז לחם באופן דו”לא נשאר בהם עד אחד” – למדים „מכאן” דגם „כשר (וראו להיות ממנו גרים) שבמצרים הרוג”.

יג. מהי אכן הסיבה לכך שדווקא הדור ההוא של המצרים הי' יוצא מן הכלל בשנאתו? – הנה ע"ז דייק רש"י להביא את הלשון (מהמכילתא), "טוב שבנחשים רצוץ את מוחו" (ע"ד האמור לעיל, בא ללמד ונמצא למד):

כשם שאצל הנחש הסיבה לגזירת „ואיבה אשית גו"ו היתה, והנחש הי' ערום גו"ו⁶⁰ – „מוחו" – שכתוצאה מזה אירע חטא עה"ד וכו' – כך גם לשנאת המצרים היתה סיבה מיוחדת (ולכן היתה זו שנאה שלא בהשוואה לדורות אחרים) מצד אמירת פרעה „הבה נתחכמה לו גו"ו⁶¹ – דהאמירה „נתחכמה" היתה לכל המצרים – „ערום", וזה הביא לקושי השעבוד ועינוי בני".

ולזה רמז רש"י בדיוק הלשון „מוחו" (ולא „ראשו"): הטעם שיש להרוג את הנחש הוא בגלל „מוחו" („והנחש הי' ערום") אשר גרם ל„ואיבה אשית גו"ו"; וכך גם הכלל „כשר שבמצרים הרוג" בא כתוצאה מהתחכמותם, מאמירת „הבה נתחכמה לו" שהביאה לקושי השעבוד ועינוי מצרים.

יד. אלא שכאן עולה שאלה על כללות הביאור: מנין הראי' שהריגת גם „כשר שבמצרים" היתה בגלל השנאה והרשעות שלהם – והרי אפשר

יב. ובוה יובן גם החידוש שבמאמר „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו" (אע"פ שמקרא מפורש הוא „הוא ישופך ראש" – מן הכתוב „הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב" למדנו רק ש„הוא ישופך ראש" אמור בקשר אל (וכאזרהה שמה) „אתה תשופנו עקב" – היינו שיש לרוצץ את „ראש" הנחש באותה עת, כשהוא במצב של „ואתה תשופנו עקב"⁵⁷.

וע"ז מחדש ר"ש: כשם שמצינו שאפילו כשרים שבמצרים „הרוג" מצד שנאתם ה„ארסית" כלפי בני [ולא מצד תקיפתם ומלחמתם בבני] – כן הוא גם לענין הנחש, שעליו גזר הקב"ה „ואיבה אשית בינך ובין גו"ו", שאין לחכות עד שהנחש יתקוף את האדם (ואזי „ישופך ראש"), אלא מיד בעת ראיית הנחש – „רצוץ את מוחו" – כיון שגם „טוב שבנחשים" הוא, בדומה לכשר שבמצרים מפרשתנו (מאותו הדור) – שונא מסוכן („ואיבה אשית גו"ו)⁵⁸

ובא ללמד ונמצא למד⁵⁹: עי"ז שרש"י מביא גם את סיום דברי ר"ש „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו" מתבררת הכוונה גם בתחילת המאמר „כשר שבמצרים הרוג" – דקאי רק על אותו הדור של המצרים, שבשנאתם לבני היו בדוגמת שנאת נחש לאדם („ואיבה אשית וגו'").

158

(60) בראשית ג, א.

(61) שמות א, י. ולהעיר מח"פ להרמב"ם (פ"ח): „פרעה וסיעתו מרו בכחירתם כו' ויאמר אל עמו גו' הבה נתחכמה לו חאת הפעולה כו'". ועד"ז בהל' תשובה (פ"ו ה"ג): „לפי שחטא מעצמו תחלה כו' שנאמר הבה נתחכמה לו". וראה לקו"ש ח"ו ע' 63 הערה 37.

(57) כמ"ש בלבוש כאן: מיד שתראה שהיא מתרגזת כו'.

(58) ראה גם גו"א כאן.

(59) ולהעיר מהגירסא (תנחומא כאבער ופס"ז) לוארא ט, כ. כ. ס' והזהיר שם. ועד"ז הובאה גם במכילתא – מהדורת האראוויטץ-ריבין) שמקדים „טוב שבנחשים כו' ל„כשר שבמצרים כו'".

בדור מסוים או בסוג⁶⁴ מסוים של גוים?⁶⁵ (או מצרים⁶⁵);

ועוד – כיון שכאן (במסכת סופרים וכיו"ב) נוסף במאמר זה חלק שלישי, "הכשירה שבנשים בעלת כשפים", שאינו שייך כלל ל"הטוב שבעכו"ם כו"⁶⁶ – צריך לומר, שכל א' משלשת החלקים הוא ענין נפרד בפני עצמו: "הכשירה שבנשים כו" – הוראה ה' שייכת לטבע הנשים; "הטוב שבנחשים כו" – בנוגע לטבע הנחשים,

ושניהם – אינם אמורים דוקא בדור מסוים –

וכך גם "הטוב שבעכו"ם כו" הוא הוראה (לכל הזמנים) אודות טבע הגוי.

טז. כבר נתבאר כמה פעמים, שמפירוש רש"י על התורה יש ללמוד בכו"כ מקומות גם ענינים הנוגעים לחלק ההלכה שבתורה – ובעניננו:

דעת ר' אליעזר במס' סנהדרין⁶⁷ היא ש"זאב וכו' והנחש .. כל הקודם להורגן זכה", ואין צריך ב"ד של כ"ג (כדעת ת"ק). ונחלקו בזה⁶⁸ ר' יוחנן וריש לקיש: ר"ל ס"ל שהדברים

64) ואף שבמס' סופרים מוסיף, בשעת מלחמה – הרי בירושלמי קידושין שם (וכן במדרש הגדול כאן) – שגם שם כל הג' בבות – ליתא תיבות אלו.

65) ובפרט שלרוב הגי' (ראה לעיל הערה 11) ל"נ "שבמצרים", כ"א "שבגוים" (סתם).

66) אבל להעיר ממדרש הגדול כאן: מכאן ה' רשב"י אומר הכשר שבגוים כו' היפה שבנחשים כו' כשרה שבנשים כו'.

67) בתחלתה (במשנה).

68) שם טו, ב.

שהיתה זו גזירה⁶¹ מאת ה' ללא טעם גלוי?

ולכן הביא רש"י את שם בעל המימרא – ר' שמעון – כיון שר' שמעון, דריש טעמא דקרא⁶² ואזיל גם כאן לשיטתי'.

טו. ולפי זה מובן הטעם שבכל הויכוחים אודות מאמר ר"ש (כנ"ל) לא ה' ניתן ליישבו ע"י הסברה זו: הביאור האמור הוא אמנם פשוט בהחלט, אך הוא מתאים רק בפירוש רש"י, ומשני טעמים: א) רש"י בא לפרש רק "פשוטו של מקרא", היינו, רק את הפסוק שבו קאי, ולכן (בפירושו רש"י) "כשר שב מצרים" פירושו – המצרים הנזכרים בפסוק זה. ב) בפירוש רש"י מובא, טוב שבנחשים רצוץ את מוחו" כהמשך ל"כשר שבמצרים הרוג" (שלכן גם "טוב שבנחשים כו" נלמד "מכאן"), וממילא הרי זו גם הוכחה וגילוי דעת ש"כשר שבמצרים הרוג" קאי רק על המצרים שבאותו הדור, כנ"ל.

משא"כ כשהנדון הוא מאמר ר' שמעון כפי שהובא במסכת סופרים⁶³ וכיו"ב, שהנוסח בו הוא בסגנון סתמי: "תני רשב"י הטוב שבעכו"ם כו' הרוג הטוב שבנחשים רצוץ את מוחו הכשירה שבנשים בעלת כשפים" – אי אפשר לבאר כן, כיון שאין מדובר כאן

61*) להעיר מפרש"י שמות (ב, יד): ישראל כו' ראויים לכך – שעפ"ז, לכאורה, אין טעם להעניש המצריים.

62) גיטין מט, ב. וש"נ. וראה לקו"ש חלק ח' ע' 179 (הערה 43) דלשיטת רש"י פליגי ר"ש ורבנן גם בדליכא נפקותא לדינא (אבל ע"פ המבואר לקמן בפנים סט"ז, יש גם נפקותא לדינא – גבי נחש).

63) וכן בירושלמי קידושין שם.

יז. ההוראה מזה לכל אחד בעבודתו הפרטית:

דברי חז"ל⁷² מבואר שהנחש „דא יצה"ר". והנה לעתים ישנו יצה"ר המתלבש באצטלא של יר"ש – „טוב שבנחשים": הוא טוען, שברצונו לעשות „שלום" עם היצר טוב, אלא שיש לעשות פשרה – הוא יניח ליהודי ללמוד תורה וכו' בזמן תורה וכו', והיצ"ט יניח לו להגרר „מעט" אחר תאוותיו וכו' בזמן האכילה וכו'.

וע"ז אומר ר"ש „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו": אסור לעשות שום „שלום" עם היצה"ר, להיותו „נחש", אשר, יהי' אשר יהי' הלבוש שיתכסה בו, לעולם שנאתו בתוקפה⁷³. וזה שהוא מתרצה לוותר על דברים אחדים, הרי זו מתחבולות היצר, ש„היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו כו' עבוד ע"ז כו"⁷⁴ – ולכן העצה על זה היא: „רצוץ את מוחו" – יש לרצץ את „מוחו", את הערמומיות והתחבולות של היצה"ר.

ועוד ענין בזה: ידוע⁷⁵ הדיוק במה שנאמר⁷⁶ „יגיע כפך כי תאכל" – שיגיעת האדם בעסקי הפרנסה צריכה להיות רק ב„כפך", בכח המעשה שלו,

דמפרש דאטי כר"י דאין להם תרבות ואין להם בעלים – אבל ראה תוס' ב"ק (טז, ב – ד"ה ר"א), וסנה' שם (ד"ה ר"י). ואכ"מ.

(72) זח"א לה, ב.

(73) ראה ב"ר רפנ"ד. מדרש תהלים מזמור

לד.

(74) שבת קה, ב.

(75) לקו"ת שלח מב, ד. ועוד. וראה לקו"ש

ח"א ע' 62. ועוד.

(76) תהלים קכח, ב.

אמורים רק כשהנחש המית אדם – שאז מתחייב מיתה – ועל זה אין צריך ב"ד (כמו שצריך בשור וכו'); אבל אם הנחש לא המית אדם, אסור להרגו; ואילו ר' יוחנן אומר שדברי ר"א „כל הקודם להורגן זכה" הם „אע"פ שלא המיתו", לפי ש„אין להם תרבות".

והנה לפי פירוש רש"י (בפשש"מ) שדין „טוב שבנחשים כו'" נלמד מן הכלל „כשר שבמצרים הרוג" (והרי דברי רש"י על התורה צריכים להתפרש לכל לראש – כפשוטם), נמצא לעניננו:

(א) אין צריך משפט בבית דין ע"מ להרוג את הנחש, כשם שלא נידון כל מצרי לחוד [שא"כ הי' צריך לנהוג בו ע"פ הכלל „ושפטו העדה גו' והצילו העדה"^{68*} ולהפך בזכותו, ואילו כאן הומת גם „הירא את דבר ה" – „עד אחד"⁶⁹], אלא גזירת הכלל' חלה על כל המצרים, ובבת (ובגדר ובמדה) אחת.

(ב) הריגת הנחש היא אפי' „כשלא המיתו" – כיון שאפילו „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו" [ע"ד „כשר שבמצרים הרוג", שהי' לא מצד מלחמתם עם בני, (אלא) מצד עצם שנאתם לבני"].

(ג) כל זה הוא רק בנוגע לנחש⁷⁰, שעליו ישנה גזירה „ואיבה אשית בינך ובין גו'", משא"כ בע"ח אחרים, אפשר לומר ש„יש להם תרבות"⁷¹.

*68) נסמן לעיל הערה 25.

(69) דהיתכן דבחיפוש לא הי' נמצא זכות

אפילו על אחד מהם!?

(70) וראה ב"ק (טו, ב): והנחש מועד לעולם.

וראה פרש"י ותוס' שבהערה הנאה.

(71) וראה דעת רע"ק בסנה' שם, ד(ק) בנחש

ס"ל כר"א. ומזה שהביא רש"י שם (ד"ה איכא)

מבי"ק (שם) ד„נחש מועד לעולם", משמע קצת

אך ראשו („ראשך” – השכל שבמוח) ישרים איתו⁷⁷ וכביאור חז”ל⁷⁸ „זה צריך תמיד להיות מלא בתורה וכו’.

וזהו „רצוץ את מוחו”: יש לשבר את

מוח היצה”ר, כדי שהמוח יהי מסור ונתון לגמרי לתורה ולקדושה.

ועי”ז שבנ”י יקיימו את הוראת רז”ל „טוב שבנחשים רצוץ את מוחו” בזמן הגלות, נזכה לקיום היעוד „גם אויביו

(מושיחות ש”פ בשלח, פורים,
וש”פ תשא תשכ”ט)

77 משלי טו, ז.

78 ירושלמי תרומות פ”א ה”ג. ב”ר שם.
וראה אוה”ת בראשית מז, סע”ב ואילך.

